

УДК 346.9

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.1.29>

Чернега Віталій Миколайович,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри приватного права

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: 0000-0002-9118-6562

ДОСЯГНЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА НА ПОЧАТКУ ІІІ ТИСЯЧОЛІТТЯ

GAINS, PROBLEMS, AND PERSPECTIVES OF UKRAINIAN COMMERCIAL PROCEDURE STUDIES IN THE EARLY 3rd MILLENNIUM

Статтю присвячено досягненням, проблемам та перспективам української науки господарського процесуального права на початку ІІІ тисячоліття. У роботі розглянуто політематичні дослідження у галузі господарського процесуального права, що відтворені в дисертаціях на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата юридичних наук. Особливу увагу сконцентровано на тематиці дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора юридичних наук та доктора філософії, присвячених різнобічним аспектам господарського процесуального права, які були затверджені вченими радами закладів вищої освіти, юридичних факультетів (інститутів) та науково-дослідних установ юридичного профілю України протягом кількох останніх років. Попри оновлення господарського процесуального законодавства України, не всі норми та інститути господарського процесуального права (юрисдикція господарських судів, відводи, суб'єкти господарського процесуального права, електронні докази, висновок експерта в галузі права, заходи процесуального примусу, наказне провадження, судовий контроль за виконанням судових рішень, відновлення господарським судом втраченого судового провадження та ін.) були предметом наукових розвідок, чимало з них потребують системного осмислення фахівцями. Резонно підсилити професійний інтерес до студіювання значно ширшого кола господарських спорів, що мають певну специфіку вирішення та розгляду. Крім того, доцільно провадити дослідження з компаративного господарського процесуального права, оскільки наявна незначна кількість захищених та затверджених тем дисертаційних робіт, в яких домінує порівняльно-правовий метод наукового пізнання. Насамперед цікавими є особливості реалізації судових рішень у країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах України та Великої Британії, а також специфіка вирішення комерційних спорів у різних сферах господарювання у зазначених зарубіжних державах.

Ключові слова: наука господарського процесуального права, господарські процесуальні правовідносини, господарське процесуальне законодавство, господарське судочинство, господарський суд.

The article covers gains, problems, and perspectives of the Ukrainian commercial procedure studies in the early 3rd millennium. It addresses polythematic studies of the Ukrainian commercial procedure law presented in dissertations. A special attention was drawn to the subjects of the dissertations dedicated to various aspects of commercial procedure law approved by the academic boards of the higher education institutions, faculties of law (law departments), and scientific and research law centres in Ukraine over recent several years. Despite the updates to the commercial procedure legislation of Ukraine, not all the commercial procedure regulations and institutions (jurisdiction of economic courts, disqualifications, entities subject to commercial procedure law, electronic evidence, legal expert's opinions, measures of procedural compulsion, writ proceedings, judicial control of the execution of judgements, resuming the lost proceedings by commercial court, etc.) were the subject of the scientific research; many of them require a systematic analysis to be carried out by experts. It is expedient to encourage experts to study a bigger range of economic disputes having some considering and settling specifics. In addition, it is worth conducting comparative commercial procedure studies as there are a few defended and approved topics of theses where the comparing method of scientific cognition prevails. First of all, it is interesting to explore the specifics of executing the court decisions in the European Union, the United States of America, Ukraine, and the Great Britain, as well as the specifics of settling commercial disputes in various business areas in the foreign countries above.

Key words: commercial procedure studies, commercial procedure relations, commercial procedure laws, commercial proceedings, commercial court.

Постановка проблеми. Традиційно термін «господарське процесуальне право» розглядаються як однойменна галузь юридичної науки, що являє собою систему категорій, висновків і суджень про господарські процесуальні явища правової дійсності, знань про них. Досягнення науки господарського процесуального права втілюються в наукових працях у галузі господарського процесуального права; вони стають науково-теоретичною базою для законодавчих рішень під час створення законодавчих актів або внесенні змін до чинних законів. Тому вкрай важливо окреслити минуле, сучасне та майбутнє науки господарського процесуального права України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській спеціальній літературі поки що відсутні наукові розвідки, присвячені досягненням, проблемам та перспективам науки господарського процесуального права України.

Метою дослідження є розкриття наукових досягнень у галузі національного господарського процесуального права, а також окреслення найближчих перспектив провадження досліджень за напрямом «Господарське процесуальне право».

Виклад основного матеріалу. У період із 2000 до 2022 роки в закладах вищої освіти (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Міжрегіональна академія управління персоналом, Національний університет «Одеська юридична академія», Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (нині Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), Донецький національний університет імені Василя Стуса, Донецький юридичний інститут МВС України (нині Донецький юридичний університет внутрішніх справ)) та в науково-дослідних установах (Інститут економіко-правових досліджень (нині Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова»), Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака) нашої держави були виконані та (або) захищені дисертації на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук, присвячені актуальним аспектам господарського процесуального права.

Значний внесок у розвиток науки господарського процесуального права зроблено нинішніми докторами юридичних наук, які присвятили докторські дисертації: теоретико-методологічним засадам ефективності господарського судочинства (С.Ф. Демченко, 2010); концептуальним засадам інтерпретації в господарському судочинстві (В.М. Коваль, 2012); перегляду судових актів у господарському судочинстві (Л.М. Ніколенко, 2013); теоретико-правовим засадам процесуального статусу учасників позовного провадження у господарському судочинстві (Т.В. Степанова, 2018); функціям господарського процесуального права (Н.В. Іванюта, 2018).

Кілька кандидатських дисертацій, присвячено принципам та джерелам господарського процесуального права. Це праці: Л.Є. Зуєвої «Принципи господарського процесу» (2012), С.В. Смоли «Реалізація принципу процесуальної економії в господарському судочинстві» (2015), Н.В. Загородньої «Джерела господарського процесуального права» (2018).

Суб'єктам господарського процесуального права присвячені кандидатські дисертації: В.М. Дем'як «Учасники господарського процесу в позовному провадженні» (2012), М.М. Малетича «Фізична особа, зацікавлена у розгляді справи, як учасник господарського процесу» (2015), О.В. Россильної «Представництво в господарському процесі України», С.М. Гушилика «Представництво у господарському судочинстві» (2019).

Три кандидатські дисертації, спрямовані на вирішення нових наукових завдань щодо доказів та доказування в господарському процесі. До них належать надбання: Т.В. Степанової «Доказування та докази в господарському процесі України» (2002), Л.М. Ніколенко «Доказування в господарському судочинстві» (2004), В.В. Бабенко «Доказування в господарському процесі» (2007).

У науці господарського процесуального права комплексно досліджено строки. Це кандидатські дисертації: О.М. Борщевської «Строки у господарському судочинстві» (2016), Ю.О. Шекери «Строки у господарському процесуальному праві України» (2016).

Спеціальну увагу сконцентровано на підвідомчості та підсудності господарським судам у кандидатських дисертаціях: М.І. Черленяка «Підвідомчість справ господарським судам України» (2008), Н.О. Петренко «Підсудність справ господарським судам України» (2017).

У господарського процесуального права представлено авторські бачення запобіжних заходів. Насамперед ідеться про кандидатські дисертації: М.Ю. Каргузова «Запобіжні заходи в господарському процесі» (2010), Є.А. Таликіна «Запобіжні заходи у господарському судочинстві» (2010).

На рівні кандидатських дисертацій досліджено судові акти в господарському процесі. Ідеться про наукові праці: В.В. Григор'євої «Правовий режим судового рішення у господарському процесі» (2009), О.В. Кота «Судові акти в господарському процесі України» (2011), В.Д. Найфлейша «Окрема думка судді у господарському процесі» (2014).

Важливе місце в системі досліджень у галузі господарського процесуального права посідають кандидатські дисертації: М. В. Омельченко «Захист прав суб'єктів господарювання в судовому процесі та у виконавчому провадженні» (2001), В.Е. Беляєвич «Справи про визнання недійсними актів державних та інших органів в практиці арбітражних судів України» (2001), А.І. Гурової «Судовий захист немайнових прав суб'єктів господарювання» (2010), О.Г. Хрімлі «Судовий захист прав та законних інтересів суб'єктів підприємництва» (2011), О. Р. Ковалишина «Судовий захист корпоративних прав» (2013).

Власну нішу в системі досліджень у галузі господарського процесуального права посідають кандидатські дисертації: А.О. Змаги «Повноваження суду апеляційної інстанції у господарському процесі» (2012), С.В. Масловського «Повноваження суду першої інстанції в господарському судочинстві» (2020).

Оригінальними є кандидатські дисертації: І.М. Злакомана «Господарсько-правові засоби та форми вирішення інвестиційних спорів» (2011), С.О. Пархомчук «Розгляд спорів у сфері інтелектуальної власності господарськими судами» (2012), О.О. Хрипун «Розгляд корпоративних спорів у господарському процесі» (2013), А.А. Бутирського «Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи» (2015), О.В. Остапчука «Вирішення господарськими судами спорів, що виникають з договорів оренди нерухомого майна» (2017).

Частина кандидатських дисертацій зі спеціальності 12.00.04 присвячено перегляду судових актів. До них належать праці: К.М. Біди «Касаційне провадження в господарському судочинстві України» (2005), О.А. Ломакіної «Перегляд судових актів господарського суду в апеляційному порядку» (2009), Р.М. Колесника «Підстави перегляду рішень господарських судів за нововиявленими обставинами» (2018).

Цікавими є кандидатські дисертації: В.В. Радзівілок «Санация як судова процедура банкрутства: порівняльно-правове дослідження» (2001), І.О. Вечірка «Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Укра-

їні» (2011), О.А. Латиніна «Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство)» (2012), І.А. Бутирської «Учасники провадження у справі про банкрутство» (2017), М.Л. Шинкар «Господарсько-правові основи попередження банкрутства (неспроможності) та примусової ліквідації банківських установ» (2019).

Оригінальними також є кандидатські дисертації: С.О. Юлдашева «Правове регулювання третейського розгляду господарських спорів» (2006), В.І. Саранюка «Шляхи вдосконалення організації господарського процесу» (2011), О.В. Богомол «Судові витрати у господарському судочинстві України» (2014), О.О. Перекрестної «Зловживання процесуальними правами в господарському судочинстві» (2014), В. В. Борщенко «Групові позови в господарському процесі» (2015), В.С. Петрова «Встановлення та зміна способу і порядку виконання рішення господарського суду» (2016), П.О. Попкова «Мирова угода в господарському процесі» (2019), А.В. Катрич «Відповідальність у господарському судочинстві» (2020).

Перспективно також розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, які були затверджені вченими радами Київського національного університету імені Тараса Шевченка в 2020 році (О.О. Худенко «Теоретичні проблеми вирішення економічних спорів господарськими судами», К.М. Пільков «Еволюція принципу «res judicata» у господарському судочинстві в умовах зближення правових систем») [2, с. 69–70] та Донецького державного університету внутрішніх справ в 2021 році (І.А. Бутирська «Розгляд господарських справ у суді першої інстанції») [1, с. 50].

Доцільно розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами Донецького юридичного інституту МВС України (нині Донецького державного університету внутрішніх справ), Інституту держави і права імені В.М. Корецького, Національного університету «Одеська юридична академія», Університету державної фіскальної служби України (нині Державного податкового університету), Донецького національного університету імені Василя Стуса протягом 2018 року. Їх виконавцями є: В.К. Богатир «Ліквідаційна процедура як окрема судова процедура у справах про банкрутство», О.Л. Соловійов «Позовне провадження у господарському процесі», М.О. Сарнавський «Оскарження ухвал у господарському судочинстві», Ю.І. Дишкантюк «Третейське судочинство

як альтернативний вид розгляду господарських спорів», В.І. Майструк «Вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин», О.В. Бахур «Судовий захист прав інтелектуальної власності у сфері господарювання» [1, с. 99–110].

Перспективно розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами Донецького юридичного інституту МВС України (нині Донецького державного університету внутрішніх справ), Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова», Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака, Академії адвокатури України протягом 2019 року. Їх виконавцями є: С.М. Гулишик «Представництво у господарському судочинстві», А.Б. Гушилик «Правовий статус боржника у справі банкрутства», І.В. Гопанюк «Процедура врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві», А.С. Кравчук «Кабінет Міністрів України як учасник господарського судочинства», В.В. Перекупко «Особливості провадження у справах про банкрутство окремих категорій боржників», С.Б. Базилевський «Спрошене позовне провадження у господарському процесі», Ю.А. Ужакін «Судовий розсуд у господарському процесі», Л.В. Волевський «Рекодифікація господарського процесуального законодавства України» [2, с. 81–91].

Актуально розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова», Донецького юридичного інституту МВС України (нині Донецького державного університету внутрішніх справ), Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київського університету права, Національного університету «Одеська юридична академія» протягом 2020 року. Їх виконавцями є: В.А. Філатов «Спрошене позовне провадження у справах банкрутство мікропідприємств та підприємств з нульовими активами», Ю.М. Татік «Судова процедура санації боржника», І.В. Горбенко «Інститут забезпечення позову в господарському процесі», А.В. Сливінська «Корпоративні спори щодо оскарження рішень органів управління товариства», Я.С. Ярош «Примирю-

вальні процедури в господарському судочинстві», О.П. Доценко «Процесуальні особливості розгляду корпоративних спорів господарськими судами України», О.В. Цісельський «Господарська юстиція в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз» [3, с. 70–80].

Перспективно розглянути перелік тем дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, які були затверджені вченими радами Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова», Донецького державного університету внутрішніх справ, Донецького національного університету імені Василя Стуса, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова протягом 2021 року. Їх виконавцями є: І.В. Вовк «Судові реформи в Україні та їх вплив на ефективність господарського судочинства», Д. Черкез «Вмотивованість судового рішення господарського суду», І.С. Міщенко «Судовий захист прав суб'єктів господарювання у відносинах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно», С.Ф. Гут «Примирні процедури в господарському процесі: проблеми теорії та практики» [4, с. 50–55].

Висновки. Попри оновлення господарського процесуального законодавства України, не всі норми та інститути господарського процесуального права (юрисдикція господарських судів, відводи, суб'єкти господарського процесуального права, електронні докази, висновок експерта в галузі права, заходи процесуального примусу, наказне провадження, судовий контроль за виконанням судових рішень, відновлення господарським судом втраченого судового провадження та ін.) були предметом наукових розвідок, чимало з них потребують системного осмислення фахівцями. Резонно підсилити професійний інтерес до студювання значно ширшого кола господарських спорів, що мають певну специфіку вирішення та розгляду. Крім того, доцільно провадити дослідження з компаративного господарського процесуального права, оскільки наявна незначна кількість захищених та затверджених тем дисертаційних робіт, в яких домінує порівняльно-правовий метод наукового пізнання. Насамперед цікавими є особливості вирішення комерційних спорів у різних сферах господарювання в країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах України та Великої Британії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права (затверджених у 2018 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд.: В. А. Журавель, Д. В. Лук'янов, Н. М. Вапнярчук. Харків: Право, 2019. 290 с.
2. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2019 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд.: В. А. Журавель, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Харків: Право, 2020. 264 с.
3. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2020 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд.: В. А. Журавель, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Харків: Право, 2021. 248 с.
4. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2021 р.): розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / упоряд.: В. А. Журавель, Є. А. Гетьман, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук. Харків: Право, 2022. 161 с.